

Drie deskundigen over de ambitieuze bosplannen van de overheid

‘De overheid moet echt meer visie en regie ontwikkelen’

Een groei van maar liefst tien procent bos in Nederland, dat is de ambitie van de Bossenstrategie van het ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit en de provincies. Met 37.000 hectare aan nieuwe bomen en bos moeten de doelen uit het Klimaatakkoord worden gehaald. Een gesprek in het Diemberbos met Edwin Raap, Jan Janse en Berno Strootman. Ze zagen in hun carrière de hoeveelheid groen en de kwaliteit van het landschap in rap tempo achteruit gaan.

Het is vijf voor twaalf voor het landschap, daar zijn de drie mannen het over eens. Terwijl ze de bomen die ze passeren bestuderen – ‘deze rij knotwilgen past niet bij het bospad’ – praten ze over de bosplannen van de overheid. Ze waarschuwen: de Bossenstrategie slaagt alleen als zij goed wordt uitgevoerd. Er is geen ruimte voor olifantenpaadjes.

Maar liefst 37.000 hectare aan bomen en bossen moeten worden aangeplant voor 2030. Berno Strootman juicht deze ambitie toe. ‘De Bossenstrategie kan een enorme kwaliteitsimpuls aan ons landschap geven. De afgelopen decennia is het landschap ontzettend uitgekleeft. Dat komt niet zozeer doordat bossen zijn gekapt, maar vooral doordat landschapselementen zoals hagen, houtwallen en solitaire bomen op grote schaal zijn verdwenen. De Bossenstrategie is een kans om daar wat aan te doen – met landschapselementen, met vergroening van steden en ook met nieuwe dorps- en stadsbossen. Dit Diemberbos is daarvan een goed voorbeeld.’

Ommetje door het bos

Ook volgens Jan Janse dringt de tijd om bomen en bossen terug te brengen in Nederland. ‘Als je kijkt hoeveel bomen er sinds de Tweede Wereldoorlog uit het landschap zijn verdwenen, dan schrik je je een hoedje, in de laatste dertig jaar al zestig procent. De Bossenstrategie illustreert dat bos weer wordt gewaardeerd. Bos en bomen kunnen veel toevoegen in Nederland. We hebben in coronatijd gemerkt hoe belangrijk het is om een

ommetje te maken door het bos, het is een plek waar je je even alleen waant. Maar de bos- en boomstructuren vormen ook een belangrijk ecologisch netwerk. Dus er moet wat gebeuren.’

De Bossenstrategie kondigt – naast nieuw bos – de terugkeer aan van de typisch Nederlandse houtwallen, hagen en boomsingels. De karakteristiek van het landschap moet zo worden hersteld. Dat klinkt landschapshistoricus Edwin Raap als muziek in de oren.

‘Tijdens de ruilverkaveling zijn veel landschapselementen uit het boerenland verdwenen. De Bossenstrategie biedt de mogelijkheid om die voor een deel weer te herstellen. Het landschap wordt daarmee weer meer aangekleed. Dat is ook gunstig voor de flora en fauna. Die landschapselementen vormen belangrijke verbindingen voor de biodiversiteit.’

Boerenkennis

Maar waar zet je die bomen neer als zo’n beetje elke vierkante meter in Nederland is geclaimd? De komst van bossen gaat ten koste van landbouwgrond. Maar de landschapselementen bieden uitkomst, stelt Strootman. ‘Als je op grote schaal houtwallen aanplant, dan kost dat maar weinig landbouwgrond én het draagt bij aan de kwaliteit van het landschap. Zet die houtwallen en boomsingels om landbouwkavels en compenseer de boeren voor hun productieverlies.’

Ook Raap ziet goede mogelijkheden voor landschapselementen op landbouwgrond. De vakkennis van de

Berno Strootman, Jan Janse en Edwin Raap in het Diemberbos in Amsterdam, een in de jaren negentig door Staatsbosbeheer aangelegd bos. | Foto Els Zweerink

‘Als je als Rijk de regie neemt, dan krijg je meer samenhang en verbinding van opgaven’
– Edwin Raap

boeren kan daarbij van nut zijn. ‘De boeren kunnen beheerder worden van deze houtwallen en hagen. Bij grote oppervlakten bos moet je dat beheer organiseren – bij landbouwgrond zorgen de boeren daarvoor.’

De Vereniging Nederlands Cultuurlandschap voegde de daad bij het woord. In de Ooijpolder bij Nijmegen brachten ze houtwallen, singels en hagen terug op landbouwgrond. Zij laten zien hoe het kan, zegt Strootman. ‘Ze hebben het daar slim gedaan. De vereniging heeft voor dertig jaar zakelijke overeenkomsten gesloten met boeren voor het aanplanten en beheren van hagen. Het ziet er na een paar jaar al fantastisch uit.’ Raap kent het project in de Ooijpolder goed. ‘Als er voldoende geld beschikbaar is, dan is er veel mogelijk. Voor dit project in de Ooijpolder kregen ze geld van de PostcodeLoterij. Dan kan je het serieus aanpakken.’

Goed doordacht ontwerp

Toch betekent het succes van de Ooijpolder niet dat dit initiatief over heel Nederland moeten worden uitgerold. Janse legt uit hoe belangrijk het is om per regio een visie te hebben. ‘Je moet goed kijken naar de landschapstypologie. Is het van oorsprong een besloten landschap, of is het meer een coulisselandschap? In het hoge noorden en rond de Waddenzee heb je een jong kleilandschap dat heel open is. Daar kan je de erven aanzetten met bomen, maar dan is het ook klaar. Daar verder niets met bos te doen is ook een goede keuze.’

‘Het voedselbos geeft de andere gewassen beschutting, waardoor de boer meer opbrengst heeft’
– Jan Janse

Een boer in zijn voedselbos. | Foto Staatsbosbeheer

De 37.000 hectare aan bomen uit de Bossenstrategie hoeven dus niet evenredig te worden verdeeld over het land. Naast een heldere visie is een goed doordacht ontwerp noodzakelijk, zegt Strootman. ‘Je moet een goed plan hebben, landschapseigen en passend in het landschap. Het risico bestaat namelijk dat we allerlei overhoekjes vol zetten met bomen zoals tijdens de ruilverkavelingen veel is gebeurd. Dan krijg je een rommelig landschap. Daarmee bewijs je de landschapskwaliteit juist géén dienst. Het is heel belangrijk om aan te sluiten bij de kwaliteiten van landschappen en dus ook om weidsheid te respecteren.’

Wat Raap betreft wordt een weloverwogen ontwerp als voorwaarde opgenomen bij de subsidieverlening. ‘We moeten geen rare bomen op rare plekken neerzetten. Er moet goed worden nagedacht over een beoordelingskader; als we keuzes en een ontwerp maken, moeten we zorgen dat die kloppen.’

Bewandelbaar platteland

Om de samenhang tussen de verschillende landschappen te behouden, ziet Janse een belangrijke rol voor de provincies en het Rijk. ‘Ook provincies moeten een visie hebben. We moeten ons niet laten beperken door een provinciale of gemeentegrens. Zo is Cuijk heel enthousiast over de aanleg van landschapselementen terwijl de buurgemeente Boxmeer daar helemaal niet mee bezig is. Dat kan betekenen dat de aanplant van bomen ophoudt bij de gemeentegrens. Dat is raar, want het is één landschap.’

Onderdeel van zo’n visie moet zijn dat het landschap weer toegankelijk wordt, vindt Strootman. ‘Een bewandelbaar platteland vinden veel mensen aantrekkelijk. Dat kan je met de Bossenstrategie stimuleren. Je kunt recreatieve routes over boerenland koppelen aan die nieuwe landschapselementen. De terugkeer van dorps- en stadsbossen kan daaraan bijdragen.’

Tijdens de Tweede Wereldoorlog is er veel bos gekapt en gebruikt als brandhout. Om na de oorlog in de recreatiebehoefte te voorzien werd op enkele plekken bos terug geplant in de vorm van dorpsbossen, vertelt Janse. ‘Als Staatsbosbeheer hebben we gezegd dat ieder dorp recht heeft op bos binnen vijfhonderd meter van de dorpsrand. Maar zelfs in bosrijk Drenthe voldoet de helft van de dorpen daar niet aan – terwijl er een enorme recreatiebehoefte is. Alleen in Groningen en Zeeland staan nog veel dorpsbossen.’

Raap onderstreept het belang om een bos te hebben op fietsafstand. ‘In het weekend pakken we de auto en gaan we met z’n allen tegelijk naar hetzelfde plekje. Grote bossen, zoals de Veluwe, raken overbelast. Dat hebben we ervaren tijdens de coronapandemie. We moeten weer bos gaan aanplanten bij stads- en groeikernen.’

Ministerie van Ruimte

Die nieuwe dorps- en stadsbossen moeten gecombineerd worden met andere grote opgaven zoals woningbouw. Als rijksadviseur schetste Strootman samen met zijn collega’s een perspectief voor de toekomst van ons land in ‘Panorama Nederland’.

Een houtwal naast een akker in Eerde. | Foto Edwin Raap

Alle grote opgaven moeten met elkaar worden verbonden, is zijn onverbidde betoog. ‘Nederland is een vol land. En we hebben enorme opgaven. We willen een miljoen woningen bouwen en de landbouw verduurzamen. We hebben een flinke kluit aan de stikstofopgave en de energietransitie – én we moeten dringend aan de slag met de doelstellingen uit de Kaderrichtlijn Water. Je kunt al die opgaven niet los van elkaar zien. Je móet ze combineren: budgetten verbinden en ze samen nemen in één ontwerp. Anders kom je er gewoon niet uit en bovendien kun je zo maximaal rendement halen uit het geïnvesteerde gemeenschapsgeld.’

Raap ziet nog weinig aanzetten tot zo’n integrale aanpak. ‘We roepen al een paar jaar dat er veel op ons af gaat komen. Maar er wordt vooralsnog alleen gepraat. Je ziet overal zonnevelden en windturbines de kop opsteken. Maar het grote verhaal erachter – een ruimtelijke visie op de energietransitie – ontbreekt.’ Het gebrek aan een heldere visie kan de realisatie van de Bossenstrategie in gevaar brengen, zegt Strootman. Hij pleit daarom voor een ministerie van Ruimte. In zijn laatste advies als lid van het College van Rijksadviseurs pleitte hij daarvoor. ‘Het Rijk en de provincies moeten echt meer visie en regie ontwikkelen. Daar hebben wij ook als rijksadviseurs voor gepleit. Als het net zo gaat met de bossen als met de energietransitie, dan gaan we er niet uitkomen.’

Raap beaamt: ‘Als het Rijk de regie neemt krijg je meer samenhang en verbinding van opgaven. Dat doet recht aan de kwali-

Waar zijn onze bomen gebleven?

Vergeleken met honderd jaar geleden is het Nederlandse landschap behoorlijk kaalgekapt. Aan landschapshistoricus Edwin Raap de vraag wat er is gebeurd met het landschap van onze overgrootouders. ‘Ons landschap is altijd in ontwikkeling. Het verandert omdat we steeds weer nieuwe eisen stellen aan onze omgeving. De topografische bossenkaart van begin vorige eeuw toont een afwisselend landschap met landschapselementen zoals boomsingels en houtwallen. Ik word vaak als een romanticus weggezet als ik zeg dat het landschap toen zó mooi en zó divers was. Maar veel boeren hadden een karig bestaan. De landbouwkavels waren veel te klein. Na de landbouwmechanisatie werd die krapte nog nijpender. Het schoot niet op om met een tractor een klein perceel te bewerken. Dus er moest schaalvergroting plaatsvinden door kavels opnieuw te verdelen. Voor de ruilverkaveling zijn ongelooflijk veel beplantingen verwijderd en dat heeft tot een heel ander landschap geleid. In de omgeving van Staphorst is voor een afstand van Amsterdam tot Teheran aan boomsingels weggehaald, zo’n vijfduizend kilometer. Daarvoor in de plaats kwam overwegend prikkeldraad. Na de Eerste Wereldoorlog was dat in grote hoeveelheden voorhanden. Het bleek een goedkoop en ruimtebesparend alternatief voor de beplantingen – maar het was de dood in de pot voor de boomsingels en de houtwallen.’

De Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed heeft een groot aantal topografische kaarten en documenten van de landschapsgeschiedenis van Nederland. Raadpleeg de site van de RCE voor je eigen regio.